
Religionskritik

kompedium

Tekstkompedium - tekster hentet fra:

J. Nysten: Religionskritik og Ny Teologi (Gjellerup/GAD 1984)

Religion og Kultur - en grundbog (Systime)

Eksistens- handlingen at være til (Gyldendal 1992)

Mennesket og magterne. En tekstsamling til religion (Gyldendal 1999)

Religion i det senmoderne samfund (Systime 2007)

D. Enger: Religionskritik (Systime)

s. 1-4: Indledning og overblik

s. 5-6: Feuerbach

s. 7-8: Marx

s. 9-10: Nietzsche

s. 11-123: Ny-ateisme

s. 13-14: Richard Dawkins

Rel/LM

Religionskritikkens historie **- et overblik**

(sammenfatning af J. Nysten, "Religionskritik og Ny teologi" (Gjellerup/GAD, 1984), s. 17-32
herunder teksteksempler fra I. Kant, L. Feuerbach og Marx)

Fra **Senmiddelalderen over Renæssancen** hen til Oplysningstiden mister kirken mere og mere sin plads i samfundet som værdiskabende og normsættende.

Dette skyldes især opløsningen af feudalsamfundet og den begyndende industrialisering → opbrud af gamle samfundsformer og et begyndende nyt menneskesyn:

Individualisering, hvor den enkelte skal udfolde sit potentiale

Renæssancen betød også en fornyet styrkelse af kristendommen: Reformationerne (Luther og Calvin) → løsrivelsen af det enkelte menneske fra kirkens autoritet, hen til det direkte og personlige forhold til Gud.

Religionskritik: Kritik af kirken som institution, ikke af selve troen eller religionen

Oplysningstiden bragte ifølge Kant "Menneskets udgang af den selvforskyldte umyndighed":

Fornuften, "det naturlige lys", kan som menneskets fornemste egenskab sikre dets frigørelse fra overleverede traditioner og forestillinger og føre til en ny og mere sand erkendelse af verden.

Tidligere tider havde knægtet fornuften, bl.a. havde kirkens verdensbillede dikteret, hvad der var pålidelig viden, og hvad der var "kæteri".

Fornuften skulle tillige kontrollere sig selv, ved konstant at underkaste nyvunden viden efterprøvelse, hvilket igen ville betyde fremgang i viden og erkendelse → Fremskridtsoptimisme.

Naturvidenskabernes nye verdensbillede: Solen – ikke jorden – var universets centrum
Isaac Newton: Verden bygger på ufravigelige naturlove, som skaber orden og balance. Disse naturlove kan, om man vil, tilskrives Gud, men fungerer nu uden ham!

Politik: alle menneskers lighed og ligeret.

GUD: enten ikke-eksisterende (endnu ikke alment udbredt i 1700-tallets begyndelse), eller

Alle tings skaber, som efter at have skabt alt, trækker sig tilbage fra skabelsen og lader den fungere efter de indbyggede naturlove = Deisme.

Gud viser sig i så fald kun igennem naturlovenes geniale konstruktion, ikke som i traditionel jødedom/kristendom, hvor han griber ind i historien.

Fra **1800-tallet og frem** styrkes sekulariseringen, borgerskabet fører oplysningstidens idealer videre i deres samfundsopbygning.

Kristendommen bliver mere og mere skudt over i privatsfæren, med et skarpt skel til det samfundsmæssige/politiske liv.

Religionskritikken: Man vender sig imod religionen/kristendommen i sig selv:

Gud har ikke skabt mennesket – Mennesket har skabt gud!!

Metafysik: Enhver opfattelse af, at der findes en anden virkelighed bagved eller over denne jordiske, sansbare

Metafysikkritik: enhver metafysisk forklaring leder mennesket væk fra at beskæftige sig med denne verden → illusion og selvbedrag. Mennesket skal bevidstgøres om, hvorfra denne illusion kommer, for at kunne frigøre sig af den (sml. Marx, Nietzsche, Feuerbach, Freud)

religiøs virkelighed. Gud, himlen osv. findes kun i menneskets hoved, siger man nu. Det er denne religionskritiske trend, Nietzsche formulerer konklusionen på med formuleringen: Gud er død.

I dansk litteratur kommer disse tendenser til udtryk i *det moderne gennembrud* i 1870'erne med Georg Brandes som en markant skikkelse; Brandes havde i øvrigt kontakt med Nietzsche og skrev kritiske bøger om bl.a. den kristne filosof Søren Kierkegaard og om Jesus af Nazaret.

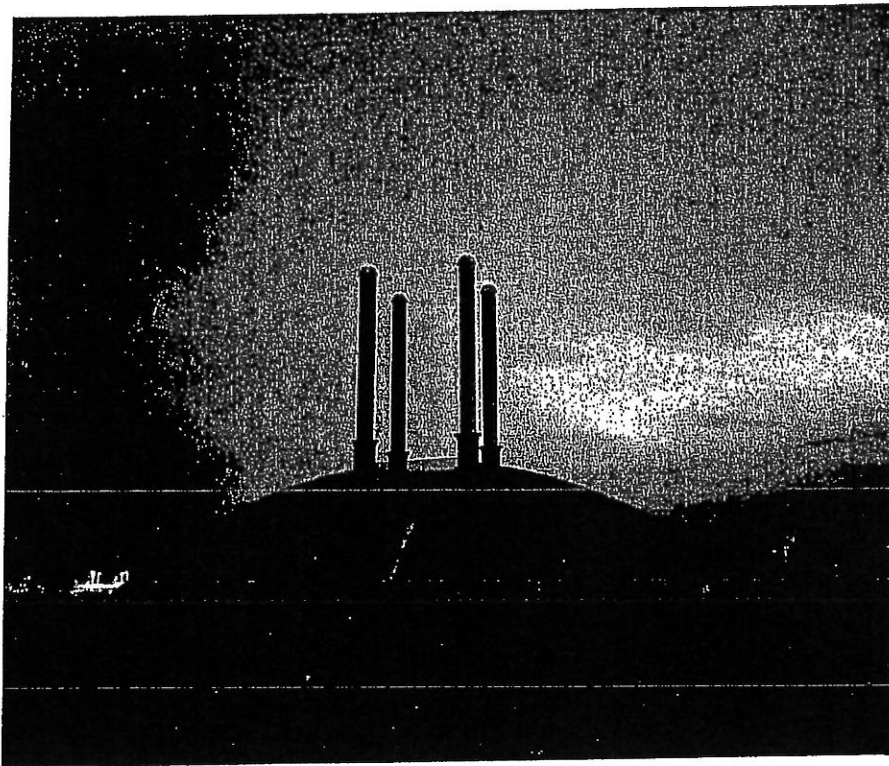
Sekularisering og modernitet

Det er blevet almindeligt at bruge den brede betegnelse *det moderne* (eller *moderniteten*) om den epoke, som indledes med oplysningstiden i 1700-tallet og kulminerer i slutningen af det 20. århundrede. Det moderne i denne forstand er altså netop det sekulariserede samfunds periode. Vi vil nu uddybe vores forståelse af sekulariseringen og det moderne ved at fokusere på to begreber, som beskriver væsentlige aspekter af det: *rationalisering* og *differentiering*.

Rationalisering (af latin *ratio*: fornuft) betegner det forhold, at mere og mere bliver bestemt af fornuftsmæssige overvejelser. Flere og flere forklaringer af religiøs og traditionel karakter må afvises, når de underkastes videnskabens og fornuftens kritik. Dette er en direkte følge af oplysningstidens og det 19. århundredes videnskabeliggørelse af tænkningen.

Differentiering betyder 'forskelliggørelse': samfundet og tænkningen splittes i stigende grad op i forskellige sektorer og afdelinger. På tænkningens område kommer det tydeligt til udtryk, da oplysningsfilosoffen Immanuel Kant i slutningen af det 18. århundrede skelner mellem tre hovedområder i den menneskelige tankevirksomhed: *videnskaben*, som handler om det sande; *moralen*, som handler om det normativt rigtige; og *kunsten*, som handler om det smukke. Når man i dansk politik normalt ikke accepterer religiøse argumenter i den politiske debat, og når vi i denne bogs kapitel 13 lægger vægt på at skelne mellem videnskabelige og religiøse tekster, er det netop udtryk for denne alment anerkendte opsplitning.

Moderniteten når sit højdepunkt i løbet af det 20. århundrede, idet man da har udviklet et samfund, som i enestående grad er præget af rationalisering og differentiering. Det betyder, at man i højere grad end nogensinde før er frigjort fra at være underlagt religiøse eller traditionelle autoriteter. Men man har også i højere grad end nogensinde tidligere svært ved med sikkerhed at beskrive meningen med tilværelsen og at begrunde moralske normer. Mangelen på *mening* er et problem. Den eksistentialistiske filosof Jean-Paul Sartre er et godt eksempel på en tænker, som forholder sig til dette problem (se s. 240f).

③

Postmodernitet og afsekularisering

Indtil langt op i det 20. århundrede var det en almindelig forventning blandt religionsforskere, at de vestlige samfund ville fortsætte med at blive stadig mere sekulariserede. Man forventede en tiltagende rationalisering, som ville betyde, at flere og flere aspekter af samfunds- og bevidsthedslivet ville blive underlagt fornuftens dominans. Dermed kunne man forudse, at der ville blive mindre og mindre plads til religion. Imidlertid skete der noget nyt fra omkring 1970, og det billede, der tegner sig i dag, er betydelig mere kompliceret. Religionen synes igen at have fået øget betydning i den vestlige verden. Dels gennem en opblussen af 'uautoriserede' religionsformer, som det blandt andet kommer til udtryk i New Age (se kapitel 11). Dels derved at religion som kulturel identitetsfaktor igen er blevet vigtigere på grund af indvandring af især muslimer til Vesteuropa. Rationaliseringsprocessen synes at være svækket eller standset.

Til gengæld synes differentieringsprocessen at have taget til, sådan at samfundet i stadig stigende grad deles op i forskellige områder, som hver for sig er uafhængige af hinanden. Det er blevet acceptabelt, at tingene ikke hænger sammen. Siden 1970'erne har filosoffer og kulturteoretikere talt om, at vi befinder os i *postmoderniteten* (latin *post*: efter). Den franske filosof Jean-Francois Lyotard (1924-98) siger, at

Ingmar Cronhammar:
Elia. 2001.

postmoderniteten er kendetegnet ved, at der ikke mere findes nogen 'store fortællinger', man kan tro på og dermed orientere sig efter. Med store fortællinger tænker Lyotard både på religiøse traditioner som fx kristendommen, og på samlede fornuftsorienterede teorier som fx marxismen eller psykoanalysen.

Den postmodernistiske filosofi bekræfter således, at differentieringen har vundet over rationaliseringen. Hvis det er rigtigt, antyder det måske en forklaring på de tendenser til opblussen af religion, som er beskrevet ovenfor. Nogle mener, at disse tendenser er så stærke, at man kan tale om en tendens til *afsektularisering* i slutningen af det 20. århundrede.

'Vesten' og resten af verden

Sekularisering er et generelt begreb; sekularisering kan teoretisk set finde sted i et hvilket som helst samfund og i forbindelse med en hvilken som helst religion. Det er imidlertid vigtigt at gøre sig klart, at fremstillingen i denne bog ser sagen fra et europæisk synspunkt. Det gælder både i den forstand, at det primært er situationen i den vestlige verden, vi beskriver, og i den forstand, at de teorier, som refereres, alle er europæiske. Det er der flere grunde til. For det første er sekulariseringen, som den er beskrevet ovenfor, nemlig udtryk for en bestemt udviklingslinje i Europas historie. For det andet kan vi naturligvis ikke gøre andet end tænke ud fra det udgangspunkt, vi har i vores egen kultur, samtidig med at vi prøver at være åbne over for at forstå andre synsvinkler.

RELIGIONSKRITIK OG TEORIER OM RELIGION

Det siger sig selv, at sekulariseringen har haft vidtrækkende betydning for synet på religion. Det kommer til udtryk på to måder: dels i en direkte kritik af religionen, dels i en videnskabelig undersøgelse af den. I dette afsnit præsenterer vi nogle af de vigtigste holdninger og teorier, og vi antyder nogle sammenhænge og modsætningsforhold mellem dem. Hvis man vil fordybe sig i en bestemt teori, må man læse mere udførlige fremstillinger.

Religion er projektion: Det 19. århundredes religionskritik

Den tyske filosof Ludwig Feuerbach (1804-1872) udgav i 1841 et banebrydende værk med titlen *Das Wesen des Christentums* (Kristendommens væsen). Heri fremlagde han den teori, at al religion er udtryk for menneskelig *projektion*. Ordet er dannet af latin *proicere*: at kaste frem; en projektor er som bekendt et lysbilledapparat. Et lysbillede på

et lærred er tilsvarende. dertil hører menneskeligt. Him Religion er Den er et p

I forhold tionerende skabte men at mennesk virkelig ban det 19. århu

Karl Ma danskabelig som er kend med filosofi tog helhjerte korrigeres. A samfundsmå materielle for for idealistisl mente Marx samfundsfor

Marx skri rasende fart i Hvorfor trive fordi mennes i. Det er den giver sig uds efter døden. I fortsætter me elendighed og

Opium er undertrykte a bedre liv i hir noget bedre (elendigheden. ket (arbejderk gennem en on nomiske unde og dø ud af si

1800-tallet

7. Ludwig Feuerbach: (1804 - 1872) Religionens væsen (1851)

Ligesom det går ateismen, går det også den dermed uadskillelig forbundne opgivelse af tanken om et hinsides. Hvis den kun var en tom, indholdsløs afkræftelse uden at den havde følger, ville det være bedre eller også ligegyldigt, om man lod den være.

Men med et nej til det hinsides følger automatisk et ja til det dennesidige. Opgives tanken om et bedre liv i himlen, indebærer det, at livet skal blive bedre her på jorden. Var tanken om en lykkelig fremtid kun emnet for en passiv, virningsløs tro, nu forvandles den til en pligt, en opgave for menneskets egen aktivitet.

Ganske vist er det en himmelråbende uret at den ene har alt, medens den anden mangler det mest nødvendige. Men det er tåbeligt at bruge dette som en begrundelse for et andet liv, hvor man bliver holdt skadesløs for de jordiske lidelser man har måttet gennemgå – lige så tåbeligt som det ville være hvis jeg brugte denne hemmelige retspraksis vi hidtil har haft i vort land som begrundelse for at der i himlen nødvendigvis måtte være et offentligt og mundtligt rejsvæsen. Det eneste resultat man kan komme til ud fra den eksisterende uret og uligheder i menneskets tilværelse er viljen til, bestræbelsen på at ændre det, – ikke en tro på et hinsides, der får en til at lægge hænderne i skødet og lade det onde gå sin gang.

6

Her kunne man indvende: lad os antage at misforholdene i vort borgerlige og politiske samfund kan fjernes, hvad nytte er det så til for dem, der som følge af disse misforhold har måttet lide og er døde?

Ja, hvad får de døde overhovedet ud af en bedre fremtid? Intet – ganske vist får de heller ikke noget ud af det hinsides. Det hinsidige kommer altid for sent med sin terapi. Det hjælper først når det onde er overstået, først i eller efter døden, altså når mennesket ikke længere føler det onde og derfor heller ikke har behov for hjælp.

Den kærlighed til det hinsidige der får mennesket til at finde sig med sin skæbne, hjælper den syge først efter hans død, slukker tørsten når man er omkommet af tørst, og mætter den sultne efter at han er sultet ihjel.

Lad os derfor lade de døde hvile i fred. Lad os deri følge hedningernes eksempel! Hedningerne råbte, når de havde begravet deres døde, efter dem: „måtte jeres ben finde hvile“ eller: „I hvile i fred“. Men de kristne rationalister skriger lystigt et „vivas et crescas in aeternum“¹ i ørene på deres døde, eller, som de pietistiske sjæle-læger i stil med Doctor Eisenbart, benytter patientens angst for døden til at indprente ham angst for Gud som en sikker adgangsbillet til den himmelske lyksalighed.

Lad os derfor lade de døde være i fred og kun beskæftige os med de levende. Hvis vi ikke længere *hør* på et bedre liv, men *vil* det ikke som enkeltperson, men med forenede kræfter, vil vi også skabe et bedre liv, og vi vil i det mindste udfærdigede de store, himmelråbende, hjertesønderrivende uretfærdigheder og misforhold som menneskeheden hidtil har døjet under.

1. lat.: du skal leve og vokse i evighed.

Men for at ville og gøre det må vi erstatte kærligheden til Gud med menneskekærlighed som eneste sande religion, og erstatte tro på Gud med tro på mennesket selv; tro på at menneskehedens skæbne ikke afhænger af et Væsen uden for eller over os, men af os selv. Den eneste djævel mennesket har at kæmpe med er mennesket selv, det grove, overtroiske, egoistiske onde menneske; og den eneste Gud mennesket har er mennesket selv.

Med disse ord, mine Herrer, slutter jeg disse forelæsninger og ønsker kun at jeg ikke har forfæjlet formålet jeg havde sat mig dermed, og som jeg har omtalt i en af mine første timer, nemlig at forvandle Dem fra Guds venner til menneskevener, fra troende til tænkere, fra bedende til arbejdende, fra kandidater til det hinsidige til studerende af det denesidige, fra kristne, der, ifølge deres egen tilståelse er halvvejs dyr, halvvejs engle, til mennesker, til helstøbte mennesker.

(Fra „Vorlesungen über das Wesen der Religion“. Übersat af Johs. Simons).

8. J.P. Jacobsen: Niels Lyhne (1880)

~~Det er blevet juleaften. Niels har mødt dr. Hjertild.~~

~~De standsede udenfor en høj Stue, hvor man havde rullet op for et af Vinduerne, og gennem den aabnede Trækrude lød det, baaref af Kvinders og Børns klare Røster, ud til dem:~~

ler, ja om det saa er Drømmene, saa de ogsaa. Men det er det Samme, en Gang vil det komme, og de Faa vil blive de Mange."

"Tror De? - Jeg leder efter et Navn; kunde man ikke kalde det for den pietistiske Atheisme?"

"Al sand Atheisme ..." begyndte Niels, men Hjertild afbrød ham hurtigt.

"Naturligvis!" sagde han, "naturligvis; lad os endelig kun have een eneste Port, eet eneste Naaleje for al Jorderigs Kameler!"

(1818-1883)

9. Karl Marx: Teser om Feuerbach (1845)

IV

Feuerbach tager sit udgangspunkt i det faktum, at verden religiøst gøres fremmed for sig selv, i fordoblingen af verden i en religiøs, indbildt verden og en real verden. Hans arbejde består i at opløse den religiøse verden i dens verdslige basis. Han overser, at når dette arbejde er gjort, er hovedsagen endnu ugjort. Den kendsgerning nemlig, at den verdslige basis løser sig fra sig selv og etablerer sig i skyerne som et selvstændigt rige, kan kun forklares ud fra dens selvmodsigende karakter. Den verdslige basis må derfor først og fremmest forstås i sin modsigelse og må dernæst revolutioneres i praksis ved fjernelse af modsigelsen. Efter at altså f.eks. den jordiske familie er opdaget som den hellige familys hemmelighed, må nu førstnævnte selv kritiseres i teorien og revolutioneres i praksis.

XI

Filosofferne har kun fortolket verden forskelligt; men det, som det kommer an på, er at forandre den.

(Fra "Kritikken af den hegeliske Retstfilosofi". Fra "Karl Marx" i serien De store tenkere. Berlingske Bibliotek. Berlingske Forlag, 1970, Oversat af John Witt-Hansen).

10. Karl Marx: Religion er folkets opium (1844)

Den irreligiøse kritiks fundament er: *Mennesket skaber religion*, religionen skaber ikke mennesket. Og religionen er så vist det menneskes selv-bevidsthed og selvfølelse, der enten endnu ikke har fundet sig selv eller allerede har mistet sig selv igen. Men *mennesket*, det er ikke noget abstrakt væsen, der sidder og kugkelurer uden for verden. Mennesket, det er *menneskets verden*, det er stat, det er samfund. Denne stat, dette samfund producerer religionen, producerer en *fordrejet verdensbevidsthed*, fordi det er en *fordrejet verden* ...

Den *religiøse elendighed* er på én gang *udtryk* for den virkelige elendighed og *protest* mod den virkelige elendighed. Religionen er den betrængte skabnings suk, en hjerteløs verdens hjertelag og åndløse tilstandes ånd. Den er folkets *opium*.

Ophævelse af religionen som folkets *illusoriske* lykke er kravet om dets *virkelige* lykke. Kravet om at opgive illusionerne om sin tilstand er *kravet om at opgive en tilstand, der har brug for illusioner*. Kritikken af religionen er derfor i *kingform kritikken af den jammertal*, hvis *helgenglorie* religionen er.

Kritikken har plukket lænkerne imaginære blomster itu, ikke for at mennesket skal bære fantasiløse, trøsteløse lænker, men for at det skal afkaste lænkerne og plukke den levende blomst. Kritikken af religionen desillusionerer mennesket, for at det skal tænke, handle og forme sin virkelighed som et desillusioneret menneske, der er kommet til for-

nuft, for at det skal bevæge sig om sig selv og følgelig om sin virkelige sol. Religionen er kun den illusoriske sol, som mennesket bevæger sig omkring, så længe det ikke bevæger sig omkring sig selv.

Det er derfor *historiens opgave*, efter at *sandhedens hinsidighed* er forsvundet, at etablere det *dennesidiges sandhed*. Det er først og fremmest *den filosofis opgave*, der står i historiens tjeneste, at denaskere fremmedgørelsen i dens *profane former*, når nu den menneskelige fremmedgørelse i dens *helgenskikkelse* er denaskeret. Kritikken af himlen forvandles dermed til kritik af jorden, *kritikken af religionen* til *kritik af retten, kritikken af teologien* til *kritik af politikken*.

(Fra „*Kritikken af den hegeliske Retsfilosofi*“. Fra „*Karl Marx*“ i serien *De store lærere*, Berlingske Filasofi Bibliotek. Berlingske Forlag, 1970. Oversat af Jørgen Witt-Hansen).

15

Friedrich Nietzsche

Vær jorden tro!

Hos Friedrich Nietzsche (side 10 f) står forestillingen om Guds død central. I konsekvens af Guds død er mennesket henvist til at søge og sætte sine værdier i den nære virkelighed.

Uddraget er hentet fra hovedværket „Således talte Zarathustra“ (1883-85), der er en blanding af en filosofisk programmerklæring og et mytisk-poetisk digt. Zarathustra, en persisk religionsstifter fra 7. årh. f.Kr., gøres i værket til repræsentant for Nietzsches filosofiske grundtanker (Fra: Werke, bd. II (1966), side 279-81; oversættelse ved Inge Houmann).

Da Zarathustra kom til den nærmeste by, som ligger ved skovene, fandt han der mange folk forsamlet på torvet: for det var lovet dem, at de skulle få en linedanser at se. Og Zarathustra talte således til folket:

Jeg lærer jer om overmennesket. Mennesket er noget, som skal overvindes. Hvad har I gjort for at overvinde det?

Alle væsener har hidtil skabt noget ud over sig selv: og I vil være denne store flods ebbe og hellere vende tilbage til dyret end overvinde mennesket?

Hvad er aben for mennesket? En latter eller en smertelig skam. Og netop dette skal mennesket være for overmennesket: en latter eller en smertelig skam.

I har tilbagelagt vejen fra orm til menneske, og meget i jer er endnu orm. Engang var I aber, og selv nu er mennesket mere abe end nogen abe.

Selv den viseste blandt jer er kun en splitelse og blanding af plante og spøgelse. Men befaler jeg jer at blive planter eller spøgelser?

Se, jeg lærer jer om overmennesket!

Overmennesket er jordens mål. Jeres vilje skal sige: overmennesket *skal* være jordens mål!

Jeg besværger jer, mine brødre, *forbliv jorden tro* og stol ikke på dem, der taler til jer om overjordiske håb! Giftblandere er de, om de ved det eller ej.

De er livsforagtere, uddøende og selvfor-giftede, som jorden er træt af: så måtte de forsvinde!

Engang var synden mod Gud den største synd, men Gud døde, og dermed døde også den slags syndere. Det frygteligste er nu at forsynde sig mod jorden og at agte det uud-forskedes inderste for højere end jordens mål!

Engang så sjælen med foragt på legemet: og dengang var denne foragt det højeste – den ville have legemet udmagret, hæsligt, udlångret. Således tænkte den at kunne undslippe det og jorden.

Åh – denne sjæl var selv endnu mere udmagret, hæslig og udhungret: og grusomhed var denne sjæls vellyst!

Men sig mig nu også I, mine brødre: hvad fortæller jeres legerne om jeres sjæl? Er jeres sjæl ikke armod og smuds og en ynkelig tilfredshed?

Sandelig, en smudsig strøm er mennesket. Man må være et hav for at kunne optage en smudsig strøm uden at blive uren.

Se, jeg lærer jer om overmennesket: det er dette hav, i det kan jeres store foragt gå under.

Hvad er det største, I kan opleve? Det er den store foragts time. Den time, i hvilken selv jeres lykke bliver til væmmelse for jer og ligeledes jeres fornuft og jeres dyd.

Den time, hvor I siger: „Hvad er min lykke værd! Den er armod og smuds og en ynkelig tilfredshed. Men min lykke skulle retfærdiggøre selve livet!“

Den time, hvor I siger: „Hvad er min fornuft værd! Begærer den viden som løven i sin føde? Den er armod og smuds og en ynkelig tilfredshed!“

Den time, hvor I siger: „Hvad er min dyd værd? Endnu har den ikke bragt mig til vanvid. Hvor jeg er træt af mit godt og mit ondt! Det hele er armod og smuds og en ynkelig tilfredshed!“

Den time, hvor I siger: „Hvad er min retfærdighed værd! Jeg kan ikke se, at jeg er som et glødende kul. Men den refærdige er et glødende kull!“

Den time, hvor I siger: „Hvad er min medlidenhed værd! Er ikke medlidenhed det kors, hvortil den nagles, der elsker menneskene? Men min medlidenhed er ingen korsfæstelse.“

Har I allerede talt således? Har I allerede skreget således? Ak, hvade jeg blot hørt jer skrike således!

Ikke jeres synd – jeres nøjsomhed skriger mod himlen, jeres smålighed selv i jeres synd skriger mod himlen!

Hvor er dog det lyn, der skal slikke jer med sin tunge? Hvor er det vanvid, som skal indpodes i jer?

Se, jeg lærer jer om overmennesket: det er dette lyn, det er dette vanvid!

Da Zarathustra havde sagt således, råbte én iblandt folket: „Vi har nu hørt nok om linedanseren; lad os nu også se ham!“ Og alt folket lo ad Zarathustra. Men linedanseren, som troede tilråbet gjaldt ham, gav sig i lag med sit arbejde.

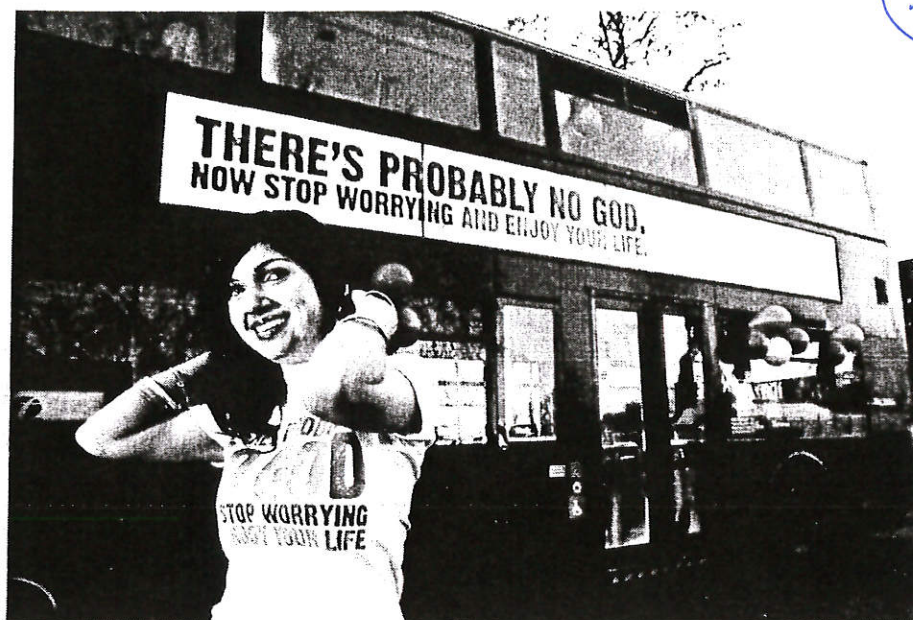
Men Zarathustra så på folket og undredes. Så sagde han:

„Mennesket er en line, udspændt mellem dyr og overmenneske – en line over en afgrund.“

Farligt er det at gå over, farligt at være undervejs, farligt at se sig tilbage, farligt at gyse og at blive stående.

Det store ved mennesket er, at han er en bro og ikke et mål: det elskelige ved mennesket er, at han er en overgang og en undergang.“

10

Busreklame sat i værk af forfatter Ariane Sherine i oktober 2008. Det er hende, der vises på billedet. Kampagnen blev støttet af British Humanist Association og Richard Dawkins.

Fakta: Nyateisme

Nyateisme (New Atheism) er en bevægelse, hvis formål det er aktivt at bekæmpe religion. Bevægelsen associeres med Richard Dawkins, Daniel Dennett, Sam Harris og Christopher Hitchens. De fire kaldes også (humoristisk) "Apokalypsens fire ryttere" efter de fire ryttere i Johannes Åbenbaring i Det Nye Testamente. De fire ryttere fra Johannes Åbenbaring spredte død og ødelæggelse. De fire nyateistiske "ryttere" vil bekæmpe religion.

Bevægelsen har rødder tilbage i 2004, hvor Sam Harris udgav sin bog *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason*. Bogen udspringer af flykaprernes aktion 9/11 og er en kritisk refleksion over islam og kristendom. Han angriber især religiøs fundamentalisme. Sam Harris er grundlæggende kritisk over for trosoverbevisninger, der ikke har rødder i empiriske erfaringer og fornuft. Selvom der er forskelle på de fire "rytteres" anskuelser, er de enige i dette udgangspunkt.

Refleksion Man kan træde tilbage fra et emne, se det udefra og tænke over det.

12

Opgaver: Nyateisme

1. Hvad vil New Atheism og Ateistisk Selskab afskaffe?
2. Hvad vil de sætte i stedet for?
3. Diskuter om Ateistisk Selskab hører til den nyateistiske bevægelse.

Citater: Nyateisme

På hjemmesiden newatheism.org præsenteres bevægelsens idealer således:

“ Intolerance over for uvidenhed, myte og overtro; ingen hensyn til religionsfrihed.

Indoktrinering af logik, fornuft og promovning af et naturalistisk verdensbillede.

The New Atheism. newatheism.org

I Danmark findes der en ateistisk organisation, der hedder Ateistisk selskab.

Her er denne forenings formålsparagraf:

“ §2.

Foreningens formål er

1. at være en forening for ikke-troende
2. at arbejde for en total adskillelse mellem religion og stat, således at alle mennesker ligestilles uanset deres religiøse synspunkter og verdensbillede
3. at oplyse offentligheden om det ateistiske synspunkt og derved mindske fordommene imod ateister
4. at opfordre folk til at tænke kritisk og selvstændigt om liv og eksistens
5. at støtte dem, der i en overvejende religiøs verden ønsker at forholde sig til deres tvivl og skepticisme overfor religion og anden overtro
6. at arbejde for udbredelsen af et naturalistisk verdensbillede, der bygger på kritisk tænkning og den videnskabelige metode

Ateistisk Selskab – Vedtægter. ateist.dk

Richard Dawkins

Richard Dawkins (1941) er biolog og forfatter. Han er involveret i nyateisme (se side 102), British Humanist Organization og The Brights Movement. Begge organisationer har til formål aktivt at støtte et sekulariseret verdensbillede.

Dawkins skrev i 2006 *Illusionen om Gud (The God Delusion)*, som blev en bestseller og oversat til mange sprog. Han bruger biologisk, darwinistisk metaforik til at beskrive religion. Dawkins mener, at religion udvikler sig ved, at de forestillinger, der er bedst egnede, overlever. Med bedst egnede mener han dem, der vækker tilslutning. Det vil sige, der er ingen normativ vurdering i hans begreb om bedst egnede. Han bruger ordet meme og memeplekser til at betegne på det psykologiske plan, hvad der ville svare til gener på det biologiske.

Vurderingen af memerne og memeplekser sætter ind i forbindelse med Dawkins' syn på religion, som han grundlæggende definerer som baseret på ureflekterede trosoverbevisninger, som værende irrationelle og oftest fundamentalistiske.

Modsætningen er videnskabens fokus på empiri og fornuft. Det er dette verdensbillede, han støtter, og det er det religiøse verdensbillede, som han bekæmper.

Opgaver: Illusionen om Gud

- Hvordan mener Richard Dawkins, at religionerne er blevet til?
- Hvad er forskellen på en genteori og en memeteori?
- ~~Hvad går hans kritik af Kurt Wise (se side 88) ud på?~~
- Hvad kritiserer Richard Dawkins religionen for?
- Hvad vil han sætte i stedet?
- ~~På hvilken måde (se side 89) er Dawkins ateist?~~

Illusionen om Gud: Om memer

Nu kan vi endelig vende blikket mod religionsteorien. Visse religiøse forestillinger vil ligesom visse gener kunne overleve i kraft af deres absolutte egnethed. Disse memmer vil kunne overleve inden for en hvilken som helst memepulje uafhængigt af de andre memmer, der omgiver dem. (Jeg må gentage den helt afgørende pointe, at "egnethed" i denne forstand kun er ensbetydende med "evnen til at overleve inden for puljen". Der er ingen normativ vurdering involveret). Nogle religiøse forestillinger overlever, fordi de er kompatible med andre memmer, der allerede er talrige inden for memepuljen – som del af et memepleks [...]

Memer Dawkins' darwinistisk inspirerede betegnelse for det, der svarer til et gen på det biologiske område. Memet henviser til tankesæt, der har udviklet sig.

Memeplekser Samlinger af memmer, der udgør et hele.

Memer Dawkins' darwinistisk inspirerede betegnelse for det, der svarer til et gen på det biologiske område. Memet henviser til tankesæt, der har udviklet sig.

14

To forskellige religioner kan opfattes som to alternative memeplekser. Måske er islam analog med en kodædende samling gener, mens buddhismen er analog med en planteædende. En bestemt religions forestillinger er ikke "bedre" end dem, vi finder inden for en anden, lige så lidt som kodædende gener er "bedre" end planteædende gener eller omvendt. Den slags religiøse memers har ikke nødvendigvis nogen absolut overlevelsessevne, men er alligevel "gode," fordi de blomstrer sammen med andre memers fra deres egen religion, men ikke i nærheden af memers fra andre religioner. Katolicisme eller islam er ikke blevet designet af enkeltpersoner, men har snarere udviklet sig som alternative memesamlinger, der blomstrer op ved tilstedeværelsen af andre medlemmer fra samme memepleks.

De organiserede religioner er organiseret af mennesker: Af præster og biskopper, rabbinere, imamer og ayatollaher. Men dette er ikke ensbetydende med, at de er blevet tænkt eller designet af mennesker. Selv der, hvor religionerne bliver udnyttet og manipuleret til glæde for magtfulde individer, er der stadig stor chance for, at den detaljerede udformning af den enkelte religion er fremkommet gennem ubevidst evolution. Ikke gennem en genetisk naturlig udvælgelse, der går for langsomt til at kunne forklare den hurtige udvikling af og afvigelserne inden for religionerne. Den genetiske naturlige udvælgelse spiller den rolle i historien, at den forsyner vores hjerter (som elsker forudindtagne holdninger) med den hardware-platform og det simple software-system, der danner baggrund for den memetiske udvælgelse. En plausibel forklaring på den detaljerede udvikling af de enkelte religioner kunne være, at der finder en slags naturlig memetisk udvælgelse sted. På de tidlige trin i udviklingen af en religion, dvs. før den er organiseret, overlever enkle memers i kraft af deres universelle appel til den menneskelige psykologi. Det er her, hvor memeteorien om religion og teorien om religion som et psykologisk biprodukt overlapper. Når en religion senere bliver mere organiseret, højere udviklet og med tydelige forskelle til andre religioner, kan vi bruge teorien om memeplekser og grupper af indbyrdes kompatible memers. Dette udelukker ikke den rolle, som bevidst manipulation fra præster og andre spiller. Religionerne er sandsynligvis delvist designet af os mennesker, ligesom det gælder for alle kunsthøjskoler og – retninger.

Richard Dawkins: Illusionen om Gud. Oversat af Henrik Mossin og Søren Markers. Banning og Appel, 2007